

Všechny publikace, na něž jsme zde upozornili, jsou bohužel „nízkonákladové“. Tím spíše pokládáme za potřebné se k jejich obsahu a významu pro obor vyjádřit. Jen tak se informace o nich dostane k těm, kdo se budou nyní nebo za několik (mnoho) let ptát: Jak čeština vlastně vypadala? Jaký byl vztah mezi reálným územ, normou a kodifikací ve zvoleném období? Jak se v praxi projevovala jazyková kultura v psaných neveřejných textech v minulých generacích? A konečně také: Kam čeština spěje?

Marie Krčmová

Dai Qingxia et al.: 中国少数民族语言文字研究(一). 当代中国民族学人类学研究精选丛书/*Zhongguo shaoshu minzu yuyan wenzi yanjiu (yi). Dangdai zhongguo minzuxue renleixue yanjiu jingxuan congshu/Studies on Ethnic Languages in China (1). A Series of Study on Contemporary Chinese Ethnology and Anhtropology*. Beijing: Minzu chubanshe 2011(2012). ISBN 978-7-105-11984-4. 848 stran. 68 RMB.

Dvacáté století přineslo Číně nejen rychlý přerod z postpolokoloniální země na moderní stát, ale také zrod moderní jazykovědy malých jazyků. Pro tu vznikly podmínky vlastně až po vyhlášení Čínské lidové republiky v roce 1949 a následném vnitřním sjednocení země. Zájem centrální vlády o drobné národy byl přirozeně politický, proto ponechme stranou oficiální interpretace etnické a jazykové diverzity, ale přelom padesátých a šedesátých let minulého století je prvním obdobím, kdy se v Číně začalo se systematickým sběrem dat a moderní lingvistickou prací. Do této doby spadá i publikace prvních kvalitních deskriptivních studií, které patří k významným příspěvkům v celosvětovém měřítku. Druhá větší vlna terénních výzkumů a publikační činnosti v Číně začíná na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kdy se objevují i první specializovaná periodika jako *Minzu yuwen* (民族语文), a díky příznivým podmínkám tato vlna pokračuje dodnes. Důležité starší studie z malonákladových nebo lokálních časopisů jsou však těžko dostupné, proto se pekinská Univerzita pro národnostní menšiny ujala reprintu úspěšných a přínosných statí a recenzovaná publikace je prvním zakládajícím svazkem nové série. Většina studií má spíše deskriptivní povahu a cílem této statí je pouze prezentace a tematický komentář skladby zařazených studií. Kritika není na místě, protože byly zařazeny materiálově kvalitní práce a jazykověda malých jazyků Číny je stále ve stavu zrodu. Úvod (1–8) ke sborníku napsal hlavní editor a významný profesor pekinské Univerzity pro národnostní menšiny Dai Qingxia. Názvy článků uvádím anglicky v podobě, jak jsou uvedeny v knize ve zvláštním anglickém obsahu. Vlastní názvy a veškerý text článků je ale v čínštině.

První tři statí analyzují jazyky z hlediska struktury slabiky. Jako první je zařazena starší společná studie, kterou napsali sinotibetanisté Ma Xueliang a Luo Jiguang v roce 1962 *Vowel Length of The Sino-Tibetan Languages in China* (9–51). Ma Xueliangův v čínštině sepsaný *Úvod do sinotibetských jazyků* byl publikován až roku 1991 a v recenzované starší studii se s kolegou věnuje struktuře sinotibetských slabik a přehledu konsonantních finál, které při případném výskytu také ovlivňují délku slabiky. Délka se realizuje na vokálu, který předchází finální konsonant, pokud je přítomen. Dlouze však lze realizovat i finální nazálu, např. v dialektu guizhu jazyka buyi *pāŋ*: ǃ „plátno (布)“. Tóny v článku nejsou značeny diakriticky, ale samostatným znakem abecedy IPA za slabikou. Typy tónů jsou takto značeny většinou i v případě dalších studií, přesnější průběh tónu někteří autoři značí číslicemi v horním indexu.

Specialista na tajské jazyky Xing Gongwan napsal druhou zařazenou studii *The Deep Correspondence in the Comparative Study of Chinese and Stops in Han-Tai Language* (52–63); samostatně vyšla již roku 1993 a shrnuje přehled konsonantních finál, které se uchovaly v jihočínských jazycích a jsou mj. základem pro dnes již opuštěnou teorii příbuznosti čínských a tajských jazyků, kde jsou konsonantní finály také častou součástí slabiky. Autor demonstruje podobnost srovnáváním příkladů z thajštiny a kantonštiny (guangzhouského dialektu jazyka yue).

Třetí studii *An Imagination of the Origin of Chinese* (64–79) napsal znalec hmong-mienských (čínsky mia-yao) jazyků Chen Qiguang roku 1996 a věnuje se v ní rozdílu mezi realizací slabik v čínštině a v jazycích národnostních menšin.

Následuje rozsáhlá série článků o tibetobarmských či sinotibetských jazycích: Specialista na tibetobarmské (v čínském pojetí *zangmian*, tj. tibeto-mianské) jazyky Huang Bufan napsal roku 1997 studii *Historical Remains of *-s of Proto-Tibeto-Burman Verbs* (80–93), ve které mapuje relikty tibetobarmské jazykové jednoty na příkladech z tibetštiny a jazyků (nebo skupin jazyků) jingpo 景颇, qiang 羌, shixing 史兴, jinuo 基诺, lahu 拉祜, naxi 纳西, queyu 却域, menba 门巴, jiarong 嘉戎, daofu 道孚, pumi 普米, muya 木雅, nuosu 怒苏, achang 阿昌, yi 彝 a lisu 傣倮.

Sino-tibetanista/tibetobarmista a současně hlavní editor Dai Qingxia, mimo jiné i znalec jazyka jingpo, otisknul studii z roku 1991 *Research on Intonation of Tibeto-Burman languages* (94–118), ve které předkládá úsporný přehled struktury slabiky ve vybraných sinotibetských jazycích a statický přehled užití vybraných tónů.

Znalec tibetských a zejména qiangských jazyků Sun Hongkai napsal v roce 2001 studii *On Qiang Branch Languages in Tibeto-Burman* (119–151), ve které se i na základě terénního výzkumu z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. stol. věnuje klasifikaci qiangských jazyků, které tvoří severozápadní podskupinu sinotibetských jazyků a hovoří se jimi v jihozápadní Číně v kulturně tibetských oblastech vedle tibetské AO i v provinciích Yunnan a Sichuan. Nejvýznamnější jazyky této skupiny jsou prinmi/pumi (80.000 mluvčích) a několik podskupin vlastních qiangských dialektů. Hlavní podskupiny severní (130.000 mluvčích) a jižní (80.000 mluvčích) ale tvoří etnicky jednotný celek: naopak je tato klasifikace poněkud matoucí, protože ve skutečnosti jde o několik desítek zcela samostatných a jazykově odlišných národnostních skupin jako Jiarong, Lisu, Ersu, ale zatím nebyla přijata jejich ustálená klasifikace a proto se nadřazená skupina označuje anglicky Qiangic a vlastní qiangská skupina Qiang a mezi qiangické se například řadí i početné jazyky naxi (310.000 mluvčích).

Dvě další studie významných čínských tibetanistů jsou věnovány lhaskému dialektu tibetštiny. Slovesu se věnoval Jin Peng již v roce 1983, kdy napsal studii *The Moods of Tibetan (Lhasa Dialect) Verbs and the Ways to Represent Them* (152–170). Příklady v tibetštině nicméně nezapisuje foneticky latinkou, ale tibetskou abecedou (uchen/dbu-can). Ještě starší studii z roku 1980 věnovanou fonetice napsal Hu Tan: *Research on the Intonation of Tibetan (Lhasa Dialect)* (171–201). Obě studie jsou významné, protože vychází přímo z terénního výzkumu v Tibetské AO a Hu Tan nabízí bohatá srovnání realizace některých slov i v dialektech mimo Lhasu nebo v literární tibetštině.

Podobného stáří z roku 1985 je studie *An Analysis of the Phonological System of Batang Tibetan* (202–225), kterou napsal Gesangmian a věnuje se v ní dialektu tibetštiny v důležité oblasti Batang (巴塘) v západním Sichuanu. Všechny konsonanty a vokály dokládá velmi pečlivě příklady slov nejen v tibetském písmu, ale i v mezinárodní fonetické abecedě.

Zatím neznámé zařazení má mrtvý jazyk nam (v zápisu v čínských znacích 南), kterému se věnuje Wen You v článku *On the So-called Nam Language* (226–243) z roku 1981. Texty v jazyce nam se dochovaly v rukopisech dunhuangské knihovny (nyní v Paříži a v Berlíně) a jsou zapsány tibetským písmem. Rukopisy přečetl a transkriboval F. W. Müller už před druhou světovou válkou, ale zatím bez porozumění skutečné gramatické struktuře jazyka. Větší úspěchy zaznamenal až čínský badatel Chen Zongxian, který roku 1997 identifikoval první toponyma. Wen You v článku mimo jiné srovnává 27 jednoslabičných lexémů jazyka nam s ekvivalenty v literární tibetštině a několika qiangských jazycích.

Standardní studii o rovněž vymřelé tangutštině z geograficky příbuzné oblasti *The Words "Buy, Sale, Marry" in Xixia Language* (244–258) z roku 1995 napsal tangutolog a znalec jazyka yi Shi Jinbo včetně vlastnoručně psaných složitých znaků písma xixia.

Geograficky více na jih zaměřil v nedávné studii z roku 2008 Li Yongsui. V článku *Burmese Yi: A Kind of Proto Tone Language* (259–282) se jako jeden z mála snaží i na příkladech rekonstrukcí uchopit pro východoasijské jazyky tak charakteristickou gramatickou kategorií jako je tón. Vybra-

né lexémy jazyka yi srovnává s ekvivalenty v literární tibetštině a dalších sinotibetských jazycích a průběhy tónů značí číslicemi.

Mnohem starší studii *Causative Category of the Yi Language (Liangshan)* (283–319) z roku 1962 napsali Chen Shilin, Bian Shiming, Li Xiuqing a Luohongwaku. Jazykem yi hovoří v Číně přes 8 milionů lidí a Liangshanská autonomní prefektura tvoří jižní část provincie Sichuan. Studie v rámci sborníku vyniká zpracováním dokladů z mluveného jazyka, zatímco ostatní články většínou staví na komparaci lexikálních dat.

Sinotibetskou sérii uzavírá studie o vokálech v barském písmu *The Transliteration of Vowels of Burman Script* (320–329), kterou z roku 2000 napsal specialista na čínskou historickou fonologii Pan Wuyun. V článku nechybí příklady v barském písmu, zpracování vokálů v tabulkách ani komparace v rámci sinotibetských jazyků.

Sérii statí o taj-kadajských jazycích zahajuje vůbec nejstarší studie celého sborníku *Phonological System of Tai Language in Jinghong Xishuangbanna Yunnan Province* (330–366), kterou roku 1956 napsali Fu Maoji (specialista na jazyk etnika Mosuo/Naxi), Dao Shixun (jeho thajsko-čínský slovník vyšel v Kunmingu roku 2002), Tong Wei a Dao Zhongqiang. Článek dokládá vokály a konsonanty příklady konkrétních slov a velmi cenné je zpracování rozdílů mezi lokálními dialekty. V jiho-yunnanské Thajské autonomní prefektuře Xishuangbanna žije asi 300.000 Thajců a členitý terén se projevil v diferenciaci na řadu dialektů, jejichž rozložení je v článku zaznačeno i na podrobné mapě.

Další stať o tónech *The Occurrence and Development of Intonations in Kam-Dai Languages* (367–393) z roku 1982 napsal specialista na zhuangskou filologii a taj-kadajské jazyky Zhang Junru. Srovnáním lexika několika taj-kadajských jazyků (např. zhuangština, buyi, dvou dialektů thajštiny, jazyků dong, shu, maonan a mulao) sleduje vývojové tendence realizace tónů.

Fonetice slabiky se věnuje i další taj-kadaista Ni Dabai ve studii z roku 1996: *The Origin and Evolution of Consonant Cluster Initials in Kam-Dai Languages* (394–411). Článek nabízí kromě stručného systémového úvodu (vývoj iniciál: *pl/pr > pj > p; kl > kll/kj + dále kj > tɕ; ml > m, n, ?n/?d, th/l*) spíše srovnávací materiálový přehled vybraných lexikálních jednotek.

Novější stať o příkladu pálijského textu zapsaného tajským písmem napsal další taj-kadajský filolog Zhang Gongjin v roce 2003: *Pali Language in Buddhist Sutra Vessantara-Jātaka in Dai Script: The First Part Dasa Varā* (412–423). Po stručném popisu textu sūtry autor uvádí seznam vlastních jmen v transkripci a až teprve potom transkripci vlastního textu rukopisu s překladem do čínštiny. Studie především dokumentuje vlivy fonetiky thajštiny na zápis některých vlastních jmen nebo výpůjček.

Taj-kadajskou sérii uzavírá filolog zhuangských dialektů Zhang Yuansheng starší studii z roku 1979: *Noun Classifiers of Zhuang in Wuming* (424–443). Zhuangskými dialekty by alespoň částečně mělo hovořit přes 12 milionů osob a dialekt shuangqiao ve Wumingu (severní oblast a administrativně součást města Nanning v Zhuangské autonomní oblasti Guangxi) byl vzat za prestižní standardní formu.

Následující dva příspěvky se věnují hmongštině neboli jazyku miao. Stručně se věnoval specialista na hmong-mienské jazyky Wang Fushi, který už v roce 1980 napsal velmi obsáhlou stať: *The Categories of Initials and Finals of Miao* (444–483).

Slovesnému vidu se pak věnují Zhang Yongxiang & Cao Cuiyun v článku z roku 1984 *Aspect Structure of Miao Language in Qiongzhou Guizhou* (484–503). Qiongzhou dialekt patří k nejvýznamnějším z hmu/hmongských/miao dialektů. Roku 1995 jím hovořily více než 2 miliony osob (dnes jistě více) a byl vzat za východisko psané formy jazyka. Na rozdíl od Wangovy lexikálně zaměřené studie pracují Zhang a Cao s příklady vět z mluveného jazyka a zapsali je foneticky s indexovým značením průběhu tónů číslicemi.

Sérii článků o altajských jazycích zahajuje jeden z nejvýznamnějších mongolistů a profesor filologie na univerzitě v Hohhotu ve Vnitřním Mongolsku Chinggeltei studii z roku 1983 *On Vowel Harmony Rules* (504–529), kde se věnuje pravidlům vokalické harmonie na příkladu mongolštiny.

Vokalikou harmonií se zabývá i Yu Shichang v následujícím článku z roku 1981 *A Tripodal Phenomenon of Vowel Harmony* (530–551) na příkladech z turečtiny, mongolštiny (hlavně psané, ale i mluvených dialektů), burjatštiny, dagurštiny a mandžuštiny.

Novější diachronní studii o příbuzenských termínech *The Reason Why They Called Father “ge” in Tang Dynasty and the Relations of Relative Appellation Words “ge”, “jie” and the Altai Languages* (552–576) z roku 2001 napsal Chen Zongzhen.

Následuje monografická stať *Uyghur Buddhist Literatures* (577–612), kterou roku 2003 napsal Geng Shimin, významný turkolog a profesor na Centrální univerzitě pro národnostní menšiny. V článku shrnuje nálezy rukopisů, hlavní sbírky, dějiny bádání a uvádí řadu textových dokladů s překlady do čínštiny.

Tři další stati se věnují gramatickým jevům v altajských jazycích. Hamit Temür napsal v roce 1982 studii *The Declarative Mood of Uyghur Language* (613–622) a mongolštinu analyzuje jednak Dob (Dov) v článku *A Syntactic Analysis of Mongolian* (623–642) z roku 1979 a dále Chojinzhab (Čojdžindžav) ve stati z roku 2001 *On the Theory and Reality of “Neutral Vowel” in Mongolian* (643–654). Zatímco první dvě studie analyzují hovorový jazyk, Čojdžindžav nejprve sumarizuje názory starších autorů na střední nebo tzv. neutrální vokál *i* a pak na základě výsledků přístrojového měření realizace vokálů *i*, *ae* a užití těchto dvou vokálů a také vokálů *uu* a *ə* v konkrétních případech, sice neodmítá teoretickou roli neutrálního vokálu jako takového, ale ne vždy jej lze uplatnit jako distinktivní kritérium, protože některé vokály se realizují se zabarvením na přechodu mezi neutrální a zadní pozicí.

Tematickou změnu přináší velmi aktuální článek *The Endangered Manchu Language in Sanjazi Village* (655–663), který napsal znalec mandžuštiny Ji Yonghai roku 2003. Z jeho výzkumu v terénu vyplývá, že v roce 2003 jazyk poslední čínské císařské dynastie ovládalo v jedné z posledních vesnic přiměřeně dobře už jen 8 obyvatel ve věku nad 70 (v jednom případě 60) let, 48 osob ve věku nad 40 let umělo mandžusky už jen málo a v případě 92 osob nad 30 let věku se znalost jazyka omezovala maximálně na několik slov nebo vět. Lidé do 30 let věku mandžuštinu neovládali a snad právě tato data přiměla čínskou vládu k financování ochranného programu a zavedení výuky mandžuštiny v místní škole. Na příkladu několika slov autor sleduje i vývoj výslovnosti podle dat z let 1961, 1986 a 2003.

Grafických podobností mezi korejskou abecedou a mongolským kvadratickým písmem phagspa si v obsáhlé studii z roku 2001 *A Study of the Relationship between Korean Alphabet and Phags-pa Script* (664–696) všimají altaista a specialista na monguorštinu Junast a jeho kolega Xuan Dewu. Jejich článek také uzavírá altajskou sérii.

Indoevropeistům jistě udělá radost otištění článku z roku 1982 *The 32 Physiognomical Characteristics of Buddha in Tokharian A* (697–723), který napsal v Německu vzdělaný tocharolog a čínský specialista na středoasijské rukopisy z Tarimské pánve Ji Xianlin. Článek je zaměřen na buddhistickou terminologii v tocharštině a nad jeho zařazením do sborníku významných statí o minoritních jazycích v Číně by se mohl leckdo podívat, ale je třeba zdůraznit, že ve své době byla tocharština minoritním jazykem v oblasti oáz Turfan a Dunhuang, kde většinu obyvatelstva tvořila právě čínská populace a přehodnocení čínského vlivu na tocharské jazyky ještě stále nebylo provedeno. Navíc tocharština A byla navzdory tradičním výkladům pravděpodobně mluveným a nikoli (pouze) liturgickým jazykem.

Austronéským jazykům Taiwanu (vláda Čínské republiky na Taiwanu i vláda ČLR považují kontinentální Čínu i ostrov Taiwan za nedělitelné území, které je třeba sjednotit na úkor druhé vlády, ale v posledních letech sílí smířlivé hlasy z obou stran) se věnují dvě další stati: Ouyang Jueya (specialista na jazyky hlai a tibetobarmské jazyky) a Zheng Yiqing napsali v roce 2004 lexikální studii *On the Relations of Taiwan Aborigines' Language and the Li Language from the Glossary* (724–729). Jádrem článku je srovnávací tabulka 29 lexikálních jednotek s korespondencí mezi vlastními austronéskými jazyky Taiwanu a jazykem li z tai-kadajské podskupiny hlai a dále

zhuangštinou, thajštinou a jazykem tsat (v čínštině *huihui* 回辉). Jazyky li a tsat se přitom mluví na ostrově Hainan, thajštinou, zhuangštinou a z části i jazykem li na pevnině.

Struktuře slov jazyka amis se pak věnuje specialista na austronéské jazyky Taiwanu Zeng Siqi ve studii z roku 2002 *An Analysis of Basic Affixes and Their Compound Structures in Amis* (730–750). Jeho článek má spíše deskriptivní povahu.

Na pevninu se vrací *austrasijský filolog* Zhou Zhizhi ve studii z roku 1988 *The Tentative Origin of Tones in Xiyun Speech of Wa Language* (751–761). Dialekt xiyun patří v rámci jazyků austrasijských jazyků wa (300.000 mluvčích) do podskupiny ava/awa a hovoří jím 473 obyvatel Lancangské autonomní prefektury etnické skupiny Lahu na západě provincie Yunnan. Článek uvádí fonetickou charakteristiku dialektu, příklady odlišnosti jednoho subdialektu a charakteristiku některých tónů.

Na závěr jsou dvě spíše obecnější stati, jednak *The Theory and Types of Phonetic Evolution* (762–792), kterou napsal Qu Aitang v roce 2004. Poslední je *On Language Contact in Ethnic Interaction* (793–839) z roku 2000, který napsal specialista na tajské jazyky a dialekty Luo Meizhen. Knihu uzavírá Appendix (840–846) a Postscript (847–848). Vzhledem k různorodému obsahu, rostoucímu významu jazykovědy v Číně a výjimečným osobnostem autorů nezbyvá než knihu vřele doporučit každému, kdo jen trochu vládne čínsky a má zájem o problematiku. Pro sinotibetanisty kniha patří do kategorie povinné četby a shromážděný jazykový materiál má velkou hodnotu pro budoucí širší komparatistiku. Její boom lze očekávat v příštích dekádách přímo úměrně s rostoucím počtem kvalitních a detailních publikací o jednotlivých jazycích. Pořadové číslo 1 recenzovaného svazku naznačuje, že kvalitních prací vzniklo v Číně bezesporu více a po edičním počítačovém zpracování a autorizaci budou publikovány v dalších svazcích série, které stojí za to dychtivě očekávat.

Příspěvek vznikl s podporou Grantové agentury ČR v rámci projektu GAP406/12/0655 a díky grantu MUNI/21/SRB/2012.

Michal Schwarz
<schwarz@phil.muni.cz>

Mark Irwin: Loanwords in Japanese. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 2011. (Studies in Language Companion Series, 125.) XIX + 276 s. ISBN 978–90–272–0592–6. 95 euro

Recenzent se nejdřív omlouvá japanistům, že jsa nepajanistou píše zprávu o japanistické knize, ale budiž to zdůvodněno jednak tím, že vyšla v obecnějazykovědné řadě, jednak také tím, že fonologická adaptace přejetí do japonštiny představuje i historicky důležité téma v teorii fonologie: také na základě Polivanovových příspěvků o fonologické adaptaci výpůjček v japonštině formuloval Trubeckoj svůj fenomenologický pojem fonologického síta. A tak byl recenzent zvědav, co se v Irwinově komplexním pojednání doví.

Obsah knihy je následující. V první, úvodní kapitole se nejdřív krátce obecně píše o lexikálním přejímání vůbec a v japonštině zvláště, pak se konkrétně vypočítávají vrstvy japonské slovní zásoby (domácí, mimetická či onomatopoická, sinojaponská, cizí čili výpůjčková a konečně hybridní, vykazující rysy vrstev ostatních), pojednává se o proporcích jednotlivých vrstev a uzavírá se výhledem k organizaci knihy samotné (s. 1–22). Druhá kapitola popisuje historii slov z vrstvy cizích slov, tzn. přejetí od 16. století zejména z evropských jazyků; toto přejímání mělo několik fází: nejdříve od poloviny 16. do poloviny 17. století „iberskou“, tj. přejímání z portugalštiny a španělštiny, pak holandskou od poloviny 17. do poloviny 19. století a nakonec šíře evropskou, tj. přejímání i z ostatních evropských jazyků, zvláště angličtiny, francouzštiny, němčiny a také ruštiny; nakonec se pojednává i o novodobých výpůjčkách z východoasijských jazyků a o výpůjčkách propriálních (s. 23–69). Třetí kapitola má za téma fonologii nových výpůjček: nejdřív se představují dva alter-